

Most, megvénülve, tanúk előtt állok,
Kiket az élők szemmel már nem látnak,
Beszélgetünk, nevükön hívom őket,
Miközben kezem dedikál csak, aláír.

Gömöri György fordítása

Pam Durban

HAMAROSAN

Nagy Nóra fordítása

1

Martha anyjának, Elizabeth Long Crawfordnak születésétől fogva renyhe volt egyik szemében a mozgatóizom; tizenkét éves korában, egy reggelen apja és a doktor leültette az ebédlőben a Longok georgiai, Augusta melletti marlcresti házában, és azt mondták, hogy megjavítják a szemét, nehogy később petrezselymet áruljon. Apja az ölében tartotta, míg az orvos kloroformmal átítatott zsebkendőt nyomott az orra alá és a szájához, és a kislány el nem aludt, édesen álmódva arról, hogy milyen szépséges leányzó lesz, amikor fölébred. Ám az orvos keze megcsúszott, és amikor Elizabeth magához tért, a jobb szemére vak volt. Utolsó emléke, amelyet két szemmel látott a világból, a levelek árnyéka volt a napfénypázmás padlón, apja szőrös kézfeje, a sáv az orvos nadrágján, a közelítő zsebkendő. S aztán a vakság. A felszárnyaló és lekonyuló remény, a világot hajtó kerék egy teljes fordulata – ezt tapasztalta.

A Marlcrest nevet nehéz volt kimondani. Az első szótag megnyúlt, időbe telt kiejteni; a második magasra hágott, s úgy tekintett le a világra, ahogy Martha anyja egész életében. De az élet sem volt könnyebb a százholdnyi homokos talajon, a Savannah-folyó fölötti szirtfalon téglaszlopokra épült házban, ahonnan a folyóra látni; a vízről fölkapott odáig a szél. Amikor Elizabeth hozzámert Perry Crawfordhoz, hallani sem akart róla, hogy elköltözzön; férje azonban hajlandó volt odaköltözni. Fent, a szirtfalon, a temetőben állt a Longok családi sírboltja, benne a gyermekek porai, akik halva születtek, akik a lóról leesve a paták alá kerültek, akiket a kolera vagy a sárgaláz vitt el az alatt a kétszáz év alatt, amit a Longok Marlcrestben éltek meg. A polgárháború előtt rabszolgák trágyát vontattak fel a folyóról – a *marlt*, amelyből a *crest* (gerinc) lett –, és szétterítették a szántóföldeken. Sokan lelték itt halálukat: belefűltek a trágyába, összeestek a hőségben, kígyó marta meg őket, vagy a vízbe fűltek. Egy távoli szántóföld sarkába temették őket, amelyet már évekkel Martha születése előtt fenyőerdő nőtt be, bár Martha idejében is találni lehetett edénycserepeket, kagylóhéjat, üres barna orvosságosüvegeket a fenyőtűk alatt, mintha olyanok engedték volna a földbe a szeretteiket, akik hitték, hogy a holtaknak is jár útravaló.

Az elfuserált operáció után Martha anyja ott folytatta életét, ahol a kerék megállt és ő kiszállt. Az orvos keze által lezárt vak szem büszkévé tette arcát, s megosztotta, mint-ha egyik fele aludna, míg a másik nagyon is éber, résen áll, hogy kivédje a következő ámulást. Így nézett ki hetvenöt évesen is – torz arcán bősz kifejezés –, amikor magához hívta Marthát és bátyját, ifj. Perryt az augustai szeretetházba, ahol gyermekei helyezték el, miután egy sor kisebb szélütés érte, s kockázatos lett volna egyedül maradnia Marlcrestben. Fél évig, mielőtt a szeretetházba dugták volna, egyik bajt a másik után csinálta. Letiltotta számlái kifizetését. Az ajtókat kívül-belül teleszereltette zárral. Éjszakáinként panaszosan hívta gyermekeit. Az asszonyt, akit szereztek melléje, enyveskező, részeges perszónának nevezte. Matattak a földszinten a zárral, állította, még-hozzá Herbert Long, a felvégről. Családja a rabszolgáktól származik, akik egykoron itt éltek. Száz éve várják, hogy eljőjön az ő idejük; most itt vannak, hogy meglopják.

Marthát és ifj. Perryt a napos ablakhoz húzott tolószékében várta anyjuk aznap a szeretetházban. Drapp vászonruha volt rajta, s feltette legszebb fülönfüggőjét és családi örökség gyöngysorát. Frissen fodrászolt ezüst haját feltupírozta, s Arpège parfümillat lengte körül, mint legjobb régi napjaiban. – Milyen jól nézel ki, anya. Milyen alkalomból csípted ki magad? – kérdezte Martha, miközben megcsókolta anyja édeskés, púderozott arcát.

Anyja tárcájában néhány irat lapult, ez volt az alkalom. Hitelesített szerződések. Sugárzó mosollyal nyújtotta át az iratokat, egyesével, Marthának és ifj. Perrynek. Eladta Marlcrestet – az egész hóbelevancot – egy vállalkozónak, aki lebuldózerolja a házat, rendez a terepet, és ültetvényt telepít rá. Plantation Oaks lesz a neve. – Itt a birtoklevél másolata – nyújtotta ifj. Perry felé. – Amint látod, az aláírás és a hitelesítés egyaránt kifogástalan. – Fia feltartotta az iratot a fénybe, hátha talál valami hibát, amely érvénytelenítené a szerződést. – Ami a családi feljegyzéseket és az ingóságot illeti, azaz a ház *tartalmát* – hajolt előre Martha anyja a tolószékben, s ujjait összekulcsolta az ölében, arca kipirult, ízlelgette (Martha látta) tolvaj tettének bosszúsomjas diadalát –, az egészet eladta egy fiatalembernek, aki egy atlantai déli történelmi múzeum megbízásából kereste föl. *Kész*, ütött a tolószék karfájára. *Passz*. A fiatalember rendesen látogatta a szeretetházban, amióta Martha és ifj. Perry bedugta oda – és ennek idestova kerek esztendeje. Még Marlcrestbe is elvitte egyszer vagy kétszer a kocsján, hogy elhozzon néhány otffejtett holmit. A Long család tulajdonában sok történelmi érdekességnek számító vagyontárgy volt; már a múzeumi emberek is a legjelentősebb georgiai műtárggyűjteménynek nevezték az ingóságaikat. Rabszolga varrónők hímezte finom vászoningek és babakelengye. Naplók és főkönyvek és részes arató szerződések. Szerszámok, arcképek. Az ültetvényesélet hiánytalan dokumentációja. A fiatalember olyan nagy kedves volt hozzá. Nem sajnálta az időt, üldögélt mellette, és hallgatta. Soha nem pillantott lopva az órájára, soha nem kerestett kifogást arra, hogy felpattanjon és faképnél hagyja öt perccel azután, hogy leült.

Nem mintha Martha és ifj. Perry nem számított volna rá valamiképpen. Az ember továbbörökíti, ahogy él. Egész gyermekkoruk alatt azt hallgatták, hogy anyjuk *magas mércé* szerint él, ami azt jelentette, hogy mindennek tökéletesnek kellett lennie – de mivel soha semmi nem volt tökéletes, anyjuk folytonosan, mélységesen és keserűen csalódott mindenkiben és mindenben. *Lószérű* – mondta Marthára, belesűrítve e jelzőbe Martha minden fogyatékoságát. Hosszú arcát, lapátfogait, tartás nélküli haját, lószérűen fénylő sötét szemét. És Martha túl *testes* volt, túl húsos. A nyári hőségben verejtékezett, télen elgémberedtek az ujjhegyei. Ifj. Perry soha nem volt több példás tanulónál, jellegtelen kisfiúnál. Martha anyját még férje, id. Perry is cserbenhagyta. Ami-

kor Martha tizenhat, ifj. Perry tizennyolc éves volt, apjuk egy októberi reggelen vadkacsavadászatra indult a régi rabszolgametű alatti mocsárba, és nem jött haza többé. Szívroham végzett vele. Sötétedés után a seriff talált rá fent a vadkacsalesen: tábori széken ült, puskája keresztben a térdén, úgy nézett kifelé a les oldalablakán, mint ha még az alanti sötét vízben bukdácsoló és tollászodó récéket figyelné.

Halála feldühítette anyjukat; kettőzött lendülettel kereste a tolvajt, aki meglopta. És bár Martha és ifj. Perry számított rá, hogy anyjuk egy napon az ő nevükhöz is eljut a gyanúsítottak hosszú lajstromán, egyikük sem volt igazán felkészülve rá. *Felkészülhet-e* az ember a valóságra, amely mindig meglepőbb vagy rémisztőbb vagy akár édesebb, mint amit képzelni bírunk? Soha. Álmodunk, vágyakozunk és tervezünk, de valami kifinomultabb, nagyvonalúbb és ravaszabb erő intézi a valóságot a számunkra.

Miután végighallgatták anyjukat, aki elsorolta, hogy mi mindent loptak el tőle, s aztán elégedetten hátradőlt, egyikükről a másikukra pillantott, azzal a sugárzó és rettegetes *Van kérdés?* tekintettel, Martha lehunyta a szemét. Látta, amint a buldózer szétnyomja a házat. Megingott, repedezett, azután összedőlt, maga alá temette az ágyakat, asztalokat, székeket, a vécészagot, nagyanyjának bundáit és kerek kalapdobozait, a folyó széles kanyarulatát, amelyet Martha a hálósobájából látott télen, amikor csupaszok voltak a fák. S eltörölte a föld színéről a rabszolgametűt is, ahol a tavaszon Martha egy kigyomlált területen műliliomokat talált agyagkorsóban, egy fenyőfának támasztva. Martha aznap úgy érezte a szeretetházban, hogy a világ összedől, és életében először eltávolodik tőle; összedől és eltávolodik, ahogy anyja megjósolta, nem éppen szavakkal, noha Elizabeth azokkal sem fukarkodott, hanem a lépteivel távolodott el tőlük, zárt arcával, dühével.

Anyjuk attól a naptól számítva egy éven belül halott volt. Egy szélütés, mégpedig olyan erőteljes, amilyennel talán maga is kiegyezett volna egy hozzá mérhető ember halála okául, kidöntötte toloszékéből a szeretetház ebédlőjében egy szombat este, és végzett vele, mielőtt bárki odaérhetett volna. Martha döbbenet fedezte föl, hogy anyja a koporsóban más, mint életében volt. Ezüst hajának hulláma változatlanul tökéletes, szintúgy elegáns ujjai, de arca a kegyetlen gőg nélkül csontosnak és sóvárnak hatott, mintha a düh felszíne alatt mohó szomorúság bujkált volna. Sem a temetkezési vállalkozó higgadt hozzáértése, amellyel kis bánatos mosolyt csalt az elhunyt ajkára, sem a ravatalozó rózsaszín villanykörtéinek jótét fénye nem lágyíthatta el az arcot, amelyet az öröklétbe visz magával immár.

2

Mihez kezd az ember azzal, ami megmarad neki? Martha nem akarta, hogy a gyermekei szánozzanak nagyanyjuk koporsója fölött. Visszatért ahhoz az élethez, amit választott, nyugodt, hétköznapi, bevált életéhez. Martha úgy látta, anyjában a keserűség és a düh pontosan olyan erős és heves volt, mint a remény és a vágyakozás, és Martha éppen ezt a vágyakozást irtotta ki magából. Mindenekelőtt ezért ment feleségül Raymond Maitlandhez (anyja kívánsága ellenére), egy tiszt családból származó tiszt férfihoz, nagydarab, józan, kancsófülű férfihoz, akivel egyet akartak. Vidéken laktak, Augusta mellett, és Raymond fel s le utazott a parton, amit maga *napkeleti tengerpartnak* nevezett, mert úgy tartotta, hogy e fennkölt hangzású szó előnyhöz juttatja kevésbé kifinomult vetélytársaival szemben. A dél-karolinai Myrtle Beachtől a floridai Jacksonville-ig tartott a területe, és hol biztosítási kötvényekkel, hol lexikonokkal, hol

építőanyaggal, gyógyszerrel, édességáruló automatával, hol irodai berendezésekkel házalt. A konyhafiókokat és dolgozószobájának fiókjait zsúfolásig töltötték a ceruzák, golyóstollak, vonalzó, műanyag konzervnyitók, kulcskarikák, hőmérők és orvosi spatulák, rajtuk az épp képviselt cég neve és reklámszövege.

Tavasszal, nyáron és kora ősszel letekerte a kocsiablakot (az ötvenes években járunk, amikor a légkondicionálás még nem volt mindennapos az autókban), bal karjával kikönyökölt az ablaknyílásba, s így mindig lesült, mire hazaért. Otthon egyik közös játékuk volt, hogy lezuhanyozott, alsónadrágban elnyúlt az ágyon, és miközben a ventilátor zümmögésére és a rádióból halkán szűrődő klasszikus zenére elszenderedett, felesége oly gyöngéden és türelmesen masszírozta a krémet napégette karjába, mintha a saját bőre volna, s Raymond néha azt képzelte, hogy a szétfutó hűvösség Martha ujjbegyeiből, az érzékeny, körkörös érintésből származik.

Egy július végi napon, azon a nyáron, amelyen Raymond ötvennyolc éves lett, Martha meg épp betöltötte az ötvenhatot, amikor ifj. Raymond elvégezte a technikumot, és lányuk, Louise megszülte második gyermekét, Raymond hazatért egyhetes újáról. A Tom Mogyorótársaság képviselőjében utazott északra a parton. A konyhapultra dobta az autókulcsot, és felesége karjába omlott, nyögött, hogy hatszáz mérföldet kellett vezetnie ebben az *átkozott* hőségben, ráadásul az ő korában. Sült zsír szaga és cigarettafüst keveredett rajta a verejték és az út fémességével. Egy napon majd holtan találják a kormánykerékre borulva; szívroham végez vele a Pee Dee-láp egyik tikasztó mellékútján. Íróasztali állás – most azonban csak erre vágyott. Hogy közelebb legyen az otthonához, közelebb *hozzá*, ez volt a jelszó. – Zuhanyozz le – mondta Martha. – Gyere, feküdj ide mellém.

Martha, ahogy masszírozta a krémet férje karjába, érezte az öregedő hús selymes petyhüdségét; látta, hogy férje izmai is ernyedtek, megnyúltak. Mellkasa is megereszkedett. Ahogy gyöngéden számba vette, milyen jegyeket hagyott férje testén az idő, feltűnt neki, hogy a bal karja éppoly fehér, mint egész teste. Elnézte az apró, örömteli és békés mosolyt férje ajkán. Martha az ágy szélén ült, a ventilátor fújta rájuk a levegőt, a testápoló már kinyomva az ujján, amikor egy kép támadt benne mintegy a férje bőrétől, akár egy illat: zöld sortos nő sziesztázik fehér vesszőfotelban, vastag, napbarnította lába keresztben egymáson, dohányzik és nevet.

Martha bedörzsölte a Solarcaine-t férje fehér karjába. Másnap átnézte az utolsó hat telefonszámlát, s talált is egy folyton ismétlődő dél-karolinai, Little River-i számot. A hanghoz, amely válaszolt Martha hívására, illett a vastag láb, a cigaretta, az olyan nő tunyasága, amilyennek a képe Martha agyába rögzült. Aznap este, amikor Raymond elé tette a telefonszámlákat, férje a tenyerébe temette arcát, úgy sírt. Igaz, mondta, igaz, elveszítette a fejét. De szakítani fog vele, úgy hívják, hogy... – Ki ne merészeld ejteni a nevért a házamban! – kiáltotta Martha –, ha Martha egy kicsit még türelemmel lesz, és ad időt. Ha képes megbocsátani.

Türelme volt Marthának, és ideje is. Bővében volt mindkettőnek, s a hajlandóság sem hibáztatott, hogy megbocsásson. Hat hónapig próbálkoztak, de a dolgok túl messzire jutottak a másik nővel. A történet apránként összeállt: az ajándékok, melyekkel elhalmozta – ékszerek és pénz, egy félév tandíj a nő fiának a dél-karolinai egyetemen – és a sok-sok ígéret. A nő özvegyasszony volt, Marthánál húsz évvel fiatalabb. Martha kis híján beleőrült. Amikor már azt hitte, mindenről tud, férje kibökött még valamit, s végül úgy tűnt, sose lesz vége kettejük eltervezett közös jövőjének.

Amikor Raymond Little Riverbe költözött vastag lábú nőjéhez, Martha azt mondta neki, két dolgot kér tőle – vagyis inkább hármat: először is az augustai és a Scaly-he-

gyi házat. Louise és ifj. Raymond még elemibe járt, amikor Raymond és Martha megvásárolt egy roskatag, régi, kőalapzaton álló fehér deszkaburkolatú házat; emeletes volt, bár szélessége csak szobányi, teteje bádog. Észak-Karolinában, a Scaly-hegy lábánál húzódó völgyben állt. Itt töltötték a nyarakat, s ha tehették, a hálaadásnapot is. Amikor odaértek, mindig Raymond szállt ki elsőnek a kocsiból. – Hagyjátok a papát egy kicsit – fogta vissza Martha a gyerekeket. Raymond látványosan nyújtózkodott, és beszívta a levegőt, mintha sose telhetne el vele. Aztán csípőre tett kézzel megállt, mellkasát kidüllesztette: Raymond, a hegy királya. Majd rákönyökölt a kocsiajtóra, betolta széles, mosolygó arcát a lehúzott ablakon, megszorította Martha karját, és így szólt: – Ötvencentes milliomosok vagyunk, Martha, ez tuti – mintha ez a felfedezés minden egyes alkalommal új lenne, mintha jelezné, hogy kevés is elég a gazdagsághoz. Hogy beéri annyival, amennyije van. Aztán ráérősen szájon csókolta Marthát, s azzal megérkeztek.

Martha harmadik kérése Raymondhoz az volt, hogy soha többé ne halljon felőle. És komolyan is gondolta; egyszer és mindenkorra ki akarta vetni az életéből. Martha tudta, hogyan juthat el a hideg, csupasz úrhöz a bensejében, ahol képes a kiszabott abszolútumok szerint élni. Isten veled, Raymond. – Hálás vagyok az anyámnak, amiért annyi erőt kaptam tőle – mondta Louise-nak a válóper idején. – Komolyan. Neki köszönhetem, hogy nem roppan bele a gerincem. – Hogy szépen elisztázom, gondolta Martha, a szálakat.

3

Öt évvel a válása után Martha bejelentette, hogy felköltözik a Scaly-hegyi házba. – Biztosan elromlott a termosztátom, nem bírom tovább ezt a hőséget – mondta Louise-nak, aki rémüldözött, hogy anyja olyan messzire költözik egyes-egyedül. – Mi lesz, ha elesel? – kérdezte Louise. – Vagy ha szélütést, netán szívrohamot kapsz?

– Gyerünk feljebb, barátom – tréfálkozott Martha az episzkopális egyházbeli barátaival, amikor azok megkérdezték, jól végiggondolta-e a döntését. Másoknak azt mondta, hogy nyugdíjazza magát. Felhagy mindennel. Mi mindennel, tudakolták azok. A hétfői kanasztázásokkal és a keddi bridzszéssel? (Martha nem válaszolt.) Azzal, hogy a vasárnap reggeli istentisztelet előtt az előcsarnokban strázsál, hátha új arcot lát? („Isten hozta a Mindenszentek-templomban. Velünk tart ma reggel? Lenne szíves kitölteni ezt a kérdőívet, és bedobni a gyűjtőládába? Örülünk, hogy eljött.”) Azzal, hogy könyveket gépel vakok számára, és végigtolja a könyveskocsit a kórházi folyosókon, zaklatja a menthetetlen betegeket, rájuk erőszakolja mosolyát, hogy felvidítse őket? A teasütemény-sütéssel és a ragufőzéssel, a részvételefonokkal és a gratulációs vagy vigaszlevelekkel? Azzal, hogy rohan a templomba, amikor csak nyitva látja az ajtaját, vagy azzal, hogy aggódó barátainak magyarázkodnia kelljen a távolléte miatt? Isten veled ennek mind.

Senkinek nem beszélt róla, hogy mennyire vágyja a magányt: vágyik rá, hogy egyedül legyen, hogy új kilátás legyen a szeme előtt, ismeretlen, sziklás talaj a lába alatt. Nem mondta senkinek, mennyire meg akart szabadulni Raymondtól, akinek cigarettafüstje beleivódott a dolgozószoba lambériájába, és ott lebegett az augustai ház mellékhelyiségeiben. Azelőtti héten, hogy eldöntötte, költözik, a kezébe került egy penészes csomag Tomi sajtos keksz a konyhafiók mélyéről, s rögtön megértette, hogy ez a ház örökké a felszínre fog vetni magából tárgyakat, amelyek Raymondra emlékezte-

tik, bármennyit súrol, fehérít vagy szellőztet is. A hegyi házban nem volt ennyire súlyos Raymond jelenléte. Ott majd kiszedi Raymond pólóit a hálósobai komód alsó fiókjából, s csíkokká szaggatja; leveszi a kávésbögréjét a konyhapolcra, széttepi gondos kézírással írt, a vízmelegítő és a kazán közé akasztott instrukcióit, és akkor mindörökre végez vele. Akkor Raymond úgy kilép az életéből, ahogy az anyja kilépett. Anyja, akinek sírját kötelességtudóan felkereste évente kétszer, mikulásvirágot vitt karácsonykor, liliomot húsvétkor, s lehajtott fejjel álldogált, üres szívvel, melyből kiveszett a vágy, hogy lássa anyját, és beszéljen vele.

De az ember nem élhet úgy, hogy *semmit* nem csinál, igaz? Nem ülhet egész nap ölbe tett kézzel, nem vethet egymaga kártyát a konyhaasztalon. Nem beszélhet másokkal anélkül, hogy furcsa visszhangokat ne hallana önmagával folytatott beszélgetéseiben. Martha tehát elfoglalta magát. Lekaszáltatta a ház mögötti legelőt, és tavat morkoltatott. A házat hátul megtoldotta két szobával és egy verandával, meghosszabbította a konyhát, míg a végén úgy nézett ki, mint egy kiterített ujjú deszkaing. Hetente kétszer átkelt fehér Dodge Dartjával a hegyen Highlandsbe, a nyugdíjasok klubjába kanasztázni és beszélgetni.

Hétről hétre írt a gyerekeinek, levelei tele voltak kérdésekkel és tanácsokkal. „Egyenesednek-e már Sarah Lynn fogai?”, kérdezte a lányától. „Ha nem, kérlek, vidd fogszabályozásra.” Vagy: „Azok a régi vászonszalvéták, amiket adtam, *teásszalvéták*”, írta Louise-nak, miután utolsó látogatásakor gombócba gyűrve találta őket a mosogató alatti szennyeskosárban. Lánya hosszú, csevegő hangú levelekben válaszolt, amelyekhez szövetmintákat mellékelte vagy gyermekei fotóit. Ifj. Raymond teljes gőzzel gyártotta jegyzeteit az „Ifj. Raymond Maitland emlékezései”-hez. Nagymenő a Coca-Colánál lent Atlantában, mesélte anyja a barátnőinek kanasztázás közben. Nagyon nagy menő, ismételte meg, s nyomatékkal fölfonta a szemöldökét, jelezve, hogy nincs szó, amely átfogná fia hatáskörének ívét.

Martha hetenként rendre levelet írt bátyjának, ifj. Perrynek is. Perry a felesége halála után a miszticizmus felé sodródott, és a Rózsakeresztesek tagja lett. Levelei a lélekvándorlásról szóltak, a léleknek arról a képességéről, hogy nem függ az időtől vagy a tértől, hogy bejut oda, ahol nincs halál, nincs kezdet, és nincs vég, csak áramlat van, amely egyre felfelé visz, spirálban tekeregve a végtelenségig a beteljesedés, az üdvösség felé. A felesége után vágyik, írta. Alig várja, hogy újra találkozzanak.

Martha a hálósobájában ült a hegyi házban, amelyet teljesen a magáénak érzett – egyetlen nyom sem maradt áruló férjéről, még egy fénykép sem –, egyszerű, magas asszony ült a hálósobában, ujjatlan blúzban és durva zsákvászonból varrt hosszú szoknyában. Hajfonatait feltűzte a fején; lábán ortopéd szandál és gyapjúzokni, egyik bokáját keresztbe téve a másikon, egyenes háttal ült a fehér asztalhoz húzott magas támlás széken. Az ember legyen *realista*, írta bátyjának, horzsolásokra vérzésekkel timsórudacsát tegyen, jódot a mélyebb sebekbe, igyekezzék *ezen* a világon kibékülni az étellel. A valóság (ezt kétszer aláhúzta) állandó és megbízható társ, aki, ha egyszer barátságot kötöttünk vele, soha nem hagy cserben, sem faképnél egy másik szerető kedvéért. Ne fárasszuk magunkat azzal, hogy olyasmit akarunk, amit nem kaphatunk meg. Aminek vége, azt jobb, ha lezárjuk, s félretesszük. „A hiú remények kegyetlenek, Perry”, írta. „Nem szabad kimerítenünk magunkat azzal, hogy arra várunk, ami soha nem történhetik meg. Tapasztalatból beszélek. Ahogy magad is tudod, méltatlanul bánt velem az élet, ahogy mindannyiunkkal, de minél öregebb leszek, annál biztosabban tudom, hogy a vigaszt – ha van – abban kell keresnünk és megtalálnunk, hogy far-

kasszemet nézünk az étellel, úgy, ahogy van. Az elmét nem engedhetjük szabadjárásra, mert elveszhet a vágyakozás és a szánakozás rengetegében. Én hiszem ezt.”

Egy kései szeptember délután, amikor már egy éve lakott a Scaly-hegyen, amikor a tava tele volt vízzel, s a rét körbekerítve, a széna boglyákban száradt a szomszédnak bérbe adott mezőn, amint ott ült a verandán vacsora után, s nézte, hogy az esti fény körbeöleli a völgyet, és előmlik a rét alján, valami megváltozott benne. Érezte, hogy rákap és elfordul, mint a pecek egy óriási zárban. Meglehet, a kövér szénaboglyákra ferdén hulló aranyszínű fény hívta elő benne a változást. De lehet, hogy a feladat, amit éppen bevégzett – bejegyezte anyja nevét és elhalálozásának dátumát a Longok családi Bibliájába –, vagy az, ahogy ölében a nyitott könyvvel ült, s nézte a száradó tintát.

Ez nem az a fajta szerény vasárnapi iskolabeli, fehér, préselt fedelű, aranyozott lapú Biblia volt, amelynek vörös jelzőszalagján parányi aranykereszt függ. Az eredeti családi Biblia volt, amelybe 1825 óta jegyezték a Longok születési és halálozási évszámait. Komoly és súlyos, aranyozott bőrfedelű könyv, amelyet kulcs nyitott. Sok tűznek szaga ivódott belé; a bejegyzésekre szolgáló oldalai maszatosak voltak, és már puhák, akár a kelme. Amikor apja kinyitotta valamely családi alkalomból, Martha mindig azt képzelte, hogy mennydörgés görög ki a lapjai közül. Miután anyja eladott mindent, Martha kiment Marlcrestbe, s a legcsekélyebb habozás és büntudat nélkül leemelte a Bibliát a földszinti szalonban a kandalló melletti faragott fapolcra, ahol egész életében, anyja és nagyanyja életében, sőt dédanyja életében állt, és magával vitte. A múzeum egy teljes éven át kérte levelekben a Bibliát. Eleinte puhatolózó, tiszteletteljes levelek érkeztek. Később már ügyvédek reklamáltak. Martha ügyet sem vetett rájuk. Most, hogy anyja neve fölött kipillantott a réten száradó szénára, úgy érezte, valami felkapta, röpíti, majd leteszi egy hellyel közelebb annak a sornak az elejéhez, amely anyja után maradt üresen.

Ekkor fogant benne a családi összejövétel ötlete. Hogy összegyűjti ide, magához mindazokat, akik megmaradtak a Long nemzetségből. Másnap reggel beautózott Highlandsbe, és *Long családi összejövétel* dombornyomású meghívókérdőívét rendelt. Kitűzte a dátumot is, mégpedig a következő nyárra: 1969. július 6–9-re. Egész télen leveleket írt, könyvelte a válaszokat, azután szétküldözgette a ház alaprajzát, bejelölve a szoba- és ágyelosztást.

Adj Marthának elég időt, szokta volt mondani a bátyja, és bármit megszervez. Ifj. Perry részt vett a normandiai partraszállásban; mindig is úgy tartotta, hogy Martha megtervezhette volna azt a partraszállást. Ezt mindenestre alaposan megtervezte. Ígéreteket gyűjtött be huszonöt messzi földre szakadt Longtól, a mezőn kialakított parkolóban zseblámpával kijelölt helyükre irányította őket, akár a felvezető futballmérkőzésen. Cipelte a bőröndjeiket, miközben felkísérte a házhoz és a szobájukba irányította őket.

A gyerekeknek váltófutást, kincskereső versenyt rendezett, meg túságát lent a völgyben, amelyeket maga vezetett, akár egy cserkész rajvezető, ami Louise kiskorában volt – fák, hüllők, kövek két lábon járó lexikona. A csapatbeli lányok szkinknek, gyíknak nevezték el csillogó szemű, fürgé nyugtalanságáért. A felnőtteket étellel-itallal, pletykával traktálta; a családi Biblia és a fényképek kézzől kézre jártak. Elkészítették a Long családfát; lepedőnyi papírtekercs volt, amelyre a genealógus minden ágat és gyökeret felvázolt. Esténként társasjátékot játszottak nyereleményekért. Nyert a legöregebb Long, egy gyengécske, kilencvenhárom éves bácsi, aki türelmesen elüldögélt ott, ahova lerakták, míg valaki érte nem jött. És a legfiatalabb: a georgiai, porterdale-i szövő-

műhely vezetőjévé azon a nyáron kinevezett Lamar Long júniusban született fia. Szívrendellenességgel született baba, mondták; nem működött az egyik szívbillentyűje. Jó baba volt, nagy, kerek szemű, csendben feküdt a kosarában, s tanulmányozta az idegen arcokat, amelyek mint felhők követték egymást az ő kis egén.

Basáskodóbb asszonyt nem látott a világ, suttogták a vendégek. Épp, mint az anyja, szegényke, mondták mások. Még a bátyjával is összekülönbözött a konyhában, ráadásul egy ostobaság: a tejszín miatt. Egyik reggel Perry füttyörészve jött a konyhába, hogy fölözzön egy kanálnyi tejszínt a kávéjára az egyik üveg paraszttéjből, amit Martha a szomszédtól vásárolt. Csakhogy Martha a sarkában volt, és kikapta a kezéből az üveget, mielőtt bátyja becsukhatta volna a hűtőszekrényt. – Ezt a szedres süteményre tettem félre, Perry – mondta neki –, amit a búcsúvacsorára fogok sütni.

– Ugyan, Martha, csak egy kiskanállal kérek.

– Nem, annyit sem nélkülözhetek.

Félóráig ment a huzavona, s akkor Perry megpróbálta lezárni a vitát: – Adj egy kis cit abból a tejszínből, Martha – nyújtotta eléje remegő kézzel a csészéjét. – Csak egy cseppet a nyavalyás kávémba.

– Nem lehet, Perry – mondta Martha. – Mondtam, hogy a süteményre kell az egész. – Előrenyújtotta az üveget, hogy megmutassa – nem a nyakába sűrűsödött sárga csomót, hanem a *tejszínhabot*, a magas, kemény kúpokká vert habot és a meleg, sűrű töltelék az édes, fojtó réteg alatt. Hát Perry nem látja? Martha látta, és a leendő hab gondolata könnyeket csalt a szemébe. Aztán meg feldühödött azon, hogy kis híján elsírta magát egy *tejszínhab miatt*. Épp ő, aki annyit prédikált bátyjának a méltóságról és annak kelepcéjéről, hogy az ember túl messzire tekint előre a jövőbe vagy hátra a múltba, boldogságot vagy vigaszt keresve. Épp ő, aki nem kevés akaraterejét mind bevetette azért, hogy úgy élje meg a világot, ahogy van. Ifj. Perry végül lecsapta a kávécsészéjét a konyhapultra, és kiviharzott. Aznap este ezt mondta valakinek: – Ma összeakaszkodtam Marthával. – És egy gyermek, akinek a fülét véletlenül megütötte a megjegyzés meg a nevetés utána, két dulakodó jávorszarvast képzel egy hegyi tisztáson; hatalmas agancsuk összegabalyodva, s addig viaskodnak, míg kimerülten össze nem rognak és ki nem múlnak. Évszakok jönnek és mennek, egyik a másik után, csontjukon már csak a bőr, a kiféheredett agancsok azonban még mindig egymásba akaszkoznak.

Az összejövétel utolsó napján Martha, ahogy előre eltervezte, felmászott a rozoga falétrán, elhessegette a segíteni ajánlkozókat, és japán rizslámpásokat szerelt fel az útméni óriás ezüstjuhar és a ház melletti cédrus közé. Negyed hétkor kezdődik a vacsora, hétkor beszédek, emlékezőések, ajándékozások, rövid közös dalolás, végül a genealógus zárszava, aki visszakövette a család gyökereit Angliáig, és ma este mindenki tudomására hozza, hogy az első Longok honnan indultak az Újvilágba több száz évvel ezelőtt. Pontban hat óraker Marthával ezüstvillával megcsendített egy kis ezüstharangot, megvárta, míg a csengés elül, s akkor felszólította a társaságot, hogy sorakozzanak fel, amit a legfiatalabbtól a legöregebbig mindenki meg is tett, ahogy Martha képzelte volt. Sorba álltak a fűrészbakokra helyezett, fehér abrosszal letakart deszkaasztalok mellett, s megrakták tányérjukat csirkével, kukoricával és babbal, majd szedtek a banánpuddingból, kókusztorcából, s természetesen ott kínálta magát Martha szedersüteménye, hegyláncnyi tejszínhabbal a tetején.

Alig ültek le enni, amikor Martha meghallotta, hogy Abel Rankin jön le az utcán. A szomszédja volt, aki a fölözetlen tejet mérte neki a kannájából, amikor leszállította

a szekerén azt a saját kezével fejt zsíros tehéntejet, aminek Martha az *egész* színét félretette. Martha, meghallván a tejeskannák koccanását, a szekérdöcögést, Fűrészpor, az öszvér zablájának fémes csörgését, botladozó patáinak zaját a köves úton, gyorsan teleszedett egy tányért – csirke, bab, kókusztorta –, és kisetett az udvar szélére, hogy bevárja Abel Rankint. Amikor a férfi észrevette Marthát, megállította sötét öszvérét, és jó estét köszönt (soha nem nézett Martha szemébe), felbökött barna nemezkalapjának karimájára, és elvette a feléje nyújtott tányért. – Egyék, Mr. Rankin – kínálta Martha.

A férfi a kocsisülésen előrehajolva tömte magába az ételt, mintha az evés dolog lenne, amit sötétedés előtt el kell végeznie; Martha tartotta addig a gyeplőt, paskolgatta Fűrészpor pofáját, csontos orrát tapogatta, kezén érezte az öszvér fújtatását. Amikor a gyerekek odaszaladtak, hogy megsimogassák az állatot, vezényelni kezdett. Felsorakoztatta őket, és beszédet intézett hozzájuk. – Gyöngéden simítsd meg az orrát – mondta. – Mindig úgy bánj az állattal, mint a hímes tojással. Ha azt akarod, hogy emlékezzen rád, fújj bele az orrlyukába. Finoman, ilyen finoman, neked beszélek, nem hallod?

Anyja tanítása volt ez, anyja *szavai*. Mihelyt kimondta őket, érezte, hogy anyja oda-megy hozzá, és megáll mögötte, figyeli, hogy lánya jól megtanulta-e, hogyan kell bántani az állattal. Anyjában mindig is volt gyöngédség az állatok iránt, amit általános kiábrándultsága és megkeseredettsége sem oltott ki. Állat soha nem csapta be. Martha gyerekkorában folyton ott ólálkodott egy falka éhes kóbor kutya a marlcresti ház hátsó lépcsőjénél, várva, hogy Martha anyja megetesse őket. A kandalló tetején mindig volt egy cipősdoboz, benne kidöntött fenyőfákról megmentett kicsi mókusok, amelyeket Martha anyja gondosan flanelrongyokba bugyolált, és cumisüvegből etetett, amíg önálló életet nem kezdhettek.

Anyjának volt egy Tennessee hátaslova, egy Jimbo nevű gyönyörű pej, amelynek fekete sörényébe és farkába piros szalagokat font, ha kiállításra vitte. Belefúrta arcát a ló sörényébe, simogatta, paskolgatta, s közben Martha a kifutókorlátba kapaszkodva hallgatta azt az óarany színezetű és folyékony melegséget, amely anyja hangját betöltötte, valahányszor a lovához beszélt, s várta, hogy ez a forró szeretetláva túlcorduljon anyja szívének korlátján, és ráomoljon. Várt, s egyre vár. Anyja most eljött, olyan közel áll hozzá, hogy Martha azt hiszi, hallja, hogy a levegő sípolva árad ki uralkodónői orrának csontos lyukán. Anyja, aki annyit utazott, hogy meglelje Marthát, most ismét megvonja tőle a szeretetét, ám jó anyához illően felhívja lánya figyelmét, hogy elnyerheti még, ha bírja türelemmel, és nem adja fel, ha egyszer az életben helyesen cselekszik végre.

Martha visszafojtotta a lélegzetét, majd megrázta a fejét, hogy kitisztuljon, s hátrafordulva kémlelte a vendégeket, vajon nem vették-e észre, hogy csukott szemmel, ökölbe szorított kézzel áll ott, bolond módra, teli reménységgel. A kocsisülésen Abel Rankin küzdött a vacsorájával; a gyerekek vihorásztak, Fűrészpor orrát simogatták, és arcukat szőrös pofájához nyomták. A vendégek hátul ültek az udvar gypén vagy a verandán, s ették a vacsorájukat. Az asztalhoz járultak, s másodszor, harmadszor is teleszedték a tányérjukat, vastag szeleteket vettek Martha gyönyörű süteményéből. Neveltséges öregasszony vagy, gondolta Martha. Állsz és várod, hogy halott anyád megérintsen. De ott volt megint, átküzdötte magát az évek rétegein, s csalárd forrásként buggyant elő Martha lábánál az az alattomos, kérlelhetetlen, világot körbeszövő erő, az az állhatatos és brutális valami, amit az emberek reménynek hívnak, ami feltartóztathatatlanul, örökkön-örökké toldoz-foldoz, szövi a hálóját, eltölt, gyógyít, egészsé-

tesz. Ami jelen életünk szövedékéből alakítja a jövőt, amelyben felépülünk vagy szelelemre találunk, s ami előreküld, miközben köddé válik, majd előttünk alakot ölt újra, hogy mindig meglegyen az az életben maradáshoz nélkülözhetetlen érzésünk, hogy nemcsak hányódunk a világban, hanem haladunk valami felé.

Martha úgy vélte, ha az ember lemondhatna a reményről, e világi életében megszabadulna a vágyakozástól és annak torzulásaitól. Isten a megmondhatója, ő megpróbálta. De nem ment. Ez végső soron még anyjának sem sikerült. Miután eladta Marlc-
restet a fejük fölül, és pillanatnyilag kiegyenesítette életének kanyarait azáltal, hogy elvette másvalakitől, amit érzése szerint tőle elvettek, még akkor sem volt elégedett. Bánkódott, és emésztette magát öreg pudlija miatt.

Rowdynak hívták Martha egyetlen örökségét. Akkor került a házba, amikor Martha és ifj. Perry a szeretetházba vitték anyjukat. Tizenhárom éves, mogorva, reszketeg jószág volt, folyton zabált, és félelmében harapott. Elvénuült, kocsonyás szem, göndör szőr és csont volt már az egész állat. Egy szombat reggelen, nem sokkal azután, hogy odakerült, feldöntötte a szemetesvödröt, míg Martha bevásárolni ment, és kinyalta az avas szalonnaszirt egy konzervdobozból. Martha a konyhapadlón talált rá, zsíros pófájával levegőért kapkodott; rohant vele az állatorvoshoz, ahol két órával később kimúlt, fáradt szíve egyszerűen megfulladt, annyira eldugította ereit a sok zsír.

Anyjuk a halála napjáig sóvárogta a híreket Rowdyról, étrendjének részleteiről, széketének állagáról, és Martha és ifj. Perry rendre kielégítette a kíváncsiságát. Még azt is eljátszották, hogy adják-veszik Rowdyt egymás között, osztoznak az örökségen. Ifj. Perry egyik látogatásakor elmesélte anyjának, hogy hűvös őszi reggeleken Rowdy milyen hévvel kergeti a mókusokat a hátsó udvaron. A következő látogatáskor Martha folytatta a mesét, elmondta, hogy Rowdy most is imádja a kutyakekszét, bár már csak az ínyével nyammogja, egy örökkévalóságig tart, mire elmajszol egyet. Egy kicsit szorulásos, úgy nézi, de amúgy jól van. – Akkor nem kap elég rostot – válaszolta anyjuk. – Adj neki almát. Ha százszor nem mondtam, akkor egyszer sem, hát a falaknak beszélek én? – támadt rá, s látó szemét elsötétítette a régi tűz. Majd elmosolyodott. Amikor a vége felé rájuk mosolygott, mindig a koponyája mosolygott; aztán jött a sírás, a vágyakozás, a bánat. – Hozzátok el a kiskutyámat! – zokogta. – Hamarosan, anya – ígérték neki, megpaskolták a kezét, hátrasimították a haját. – Majd legközelebb.

4

Augusztus van, huszonöt évvel a családi összejövetel nyara után. Olivia Hudson, Martha egyik unokahúga férjével és kisfiával a hegyekben autózik; amikor elhaladnak egy keskeny völgyön felfutó út mellett, Olivia megszólal: – Ez az út mintha Martha nagynéném házához vezetne, ahol a családi összejövetelt tartották, meséltem róla, emlékszel? – Olivia hétéves volt akkor, a szívbeteg kisfiú az ő öccse; a fényképeken védelmezőleg mindig mellette áll, keze közel az öccséhez, az ágy szélén vagy a takarón. Most visszafordulnak, és bekanyarodnak a völgybeli útra, s Olivia figyelni a tájat, nyomokat keres. Nem hiszi, hogy áll még a ház, de reméli, hogy a fák, legelők és a kerítés valamiféle összhatása lelki szemei előtt felépíti és ráhelyezi emlékképét elvesztett alapjára. Reméli, hogy talál néhány tetőpalát, egy ép kéményt, a gazos mezőhöz felvezető lépcsőt. Akármit.

Egy kanyar után azonban magát a házat látja, a facsemeték és az elvadult cédrusok dzsungeléből kiemelkedő házat. Több száz juharcsemete, állapítja meg Olivia, ahogy közelebb érnek. A leveleket rezgeti a szellő. Ingtalanügynök táblája hever a fűben, egy óriási ezüstjuhar tuskója mellett, amelyből a kis magoncok sarjadtak – ez vetette széles árnyékát a ház előtti gyepre az összejövetel nyarán. Amint a ház felé gázolnak és nyomakodnak a sűrű fűben a facsemeték között, Olivíát hirtelen olyan erős érzelem keríti hatalmába, hogy maga is meglepődik. Olyan erőteljes, mint a *visszatérő* szerelem, nem az érzés emléke, hanem az érzés maga – a készítés, hogy hangosan felnevesse, s egyúttal bánat, vágyakozás nem valamely személy vagy holmi iránt, hanem a vágy, hogy *megtudja*, mi vágyakozásának tárgya.

Olivia úgy gondolja, ha a házat eladták volna, ha másé lenne, ha mállik a vakolat, ha leszakadt a redőny, ha az udvarát autóroncsok lepik el, ha palánkkerítés veszi körül, ha virágos szalmakalap függ az ajtón, korántsem indítja meg ennyire. Így azonban eredeti, erős a hatás. Olivia úgy érzi, ha benéz az ablakon, ott találja az egész társaságot a vacsoraasztalnál, Martha épp körbejárja a hosszú asztalt, forralatlan tejet tölt a gyerekek poharába, amit a sarkában járó anyák kiöntenek, s pasztörizált bolti tejet töltenek helyette.

Persze amikor átgázolnak a fűvön, és átlépik a korhadt lyukat a verandán, s benéznek az ajtó melletti keskeny ablak tejüvegén, nem ezt látják, hanem egy sorsára hagyott és elhanyagolt ház utcai szobáját. Megvetemedett székek, szétszórt újságok, fehér ürülékbugyók mindenütt, egy kartondoboz teli kék üvegekkel. *Be kell* jutnia.

A hegy aljában megtalálják az ingatlanügynököt. Billie-nek hívják. Szemüvege száran apró gyémántkövek, hosszú pólóján is ékszerberakás, fekete haja csimbókos, cherokee-indián-szeme fekete, és indiános az arccsontja is. Olyan terebélyes és annyira zihál, hogy Olivia férjének fel kell segítenie a töredezett bejárati lépcsőn, de a házban már fürge, üzleties. Martha gyermekei a háztulajdonosok még, de nagyon elfoglaltak, ide se dugják az orrukat. Ezért árulják. Akadt is vevő, aki hamarosan megveszi, és átépíti panzióknak, kihasználja, hogy a Scaly-hegyen új sípályát létesítettek. Minthogy Olivia rokon (most, hogy már volt ideje jobban szemügyre venni, Billie felfedezi a hasonlóságot, igen: Martha nénjére hasonlít – mondja), nem érdekelné a vétel? Természetesen hamar árajánlatot kellene tennie, tulajdonképpen még ma. Billie az órájára pillant. Bármelyik pillanatban jelentkezhettek a panziósok a maguk ajánlatával.

Minden szoba padlóján könyvek szanaszét; megfakult függönyök lógnak elgörbült karnisokról; szederindák cirógatják a konyhaajtó üvegét. – Tudja, azt beszélük, kísértet jár a házban – kiáltja Billie Olivíának, aki megindult a lépcsőn az emeletre. – Nagynénje, Martha ebben a házban halt meg, s úgy tartják, macska képében visszajár.

Olivia felnevet. – Ha lakik kísértet ebben a házban, az csakis Martha lehet – kiáltja le a lépcsőn, s a cakkos fülű, kövült tekintetű szürke cirmosra gondol, amely a verandán ült, amikor az autójuk megállt, de mint a füst szívódott fel a ház alapkövei között, mihelyt kiszálltak. Martha szívósságára gondol. A híres veszekedésre öccsével a tejszín miatt. Martha csatáira, kioktató szavaira gondol, ruháinak tiszta keményítőillatára. Martha olyasvalamit akart az élettől, amihez egyetlen élet kevés. Természetes, hogy szelleme tovább bolyong, fülel és veszekszik itt, szobáról szobára járva.

Olivíában feltolulnak ezek az emlékek, miközben belép az eresz alatti hosszú szobába: a lányok és asszonyok egykori hálószobájába. Most tele van rozsdás irattartóval, nyitott bőröndökkel, és, ami a legfurcsább, egy kis beszögellésben esküvői ruha és fá-

tyol légmentesen bedobozolva az ablak alatt; rajta se dátum, se név, ami bárki életéhez köthetné. Az ablakon át, amelyet olyan alacsonyra vágtak a falba, hogy Olivíanak le kell hajolnia, a férjét látja, amint a kisfiuk után gázol a ház mögötti magas fűben, s távolabb a gödröt a gazos réten, Martha egykori tava helyén, a sekély, hideg, sáros vizű tó helyén, amely egyetlen részen, a túlfolyónál tisztult csak ki.

Olivia kihúzza az iratszekrény egyik fiókját – meg kell rántania, annyira berozsdásodott –, és a barnás, foszladozó lapokkal teli málló dossziékban keresgél. Ingatlanpapírok, rózsakeresztes hírlevél, *Long családi összejövétel* fejléces, megsárgult levélpapír. Olivíanak eszébe jut az a hét, amelyet ebben a szobában töltött, a Tyúkólban, ahogy a férfiak elnevezték. A sok kotkodácsolás, hangoskodás, tolláskodás, illegés-billegés a kotlóstyúkok között. Apja szeretett mindenből tréfát űzni, felírta kartonpapírra, hogy Tyúkól, nagy fenekű, terebélyes tyúkot rajzolt melléje, amely hosszú pillájú szemével szemérmesen hátranéz a válla fölött, és az ajtóra szegelte. Olivíát addig soha nem vették nőszámba, s nem is vette körül ennyi nő. Keményített lepedővel letakart, sorba állított régi tábori ágyakon aludtak, vékony plédekkel takaróztak. Olivia az ablak mellé húzta az ágyát, anyja fekhelye és a baba kosara mellé. Onnét nézte a kelő holdat, a hegy mögül kirajzolódó csillagképeket s azt, ahogy a hajnali fény betölti a völgyet. A halála előtti hónapban, Olivia legalábbis így hallotta, Martha napszobát toldott a ház déli részéhez. És most a ház, a sok szoba üres, sorsára hagyott, hiába kezdték újra, befejezetlenül maradt.

– Nagynénje kitűnően ismerte ezeket a hegyeket – kiáltja fel Billie a lépcső aljáról. – Egyszer elment az egyik szomszéd temetésére Isten templomába, a fenti úton, és egy másik asszony is vele ment, az se volt idevalósi. De az a másik asszony magas sarkú cipőt vett fel, meg cifra matróruháat, meg menyétszólát és kalapot. Tudja, azok az emberek ott *szigorúak* az Isten templomában. Nem tűrik a cifraságot a templomukban. Azt beszélnek, amikor az az asszony bement, és leült a flancos ruhájában, minden szem feléje fordult, és addig bámulták, amíg fel nem állt, és ki nem ment a templomból. De a maga nagynénje egyszerű fekete kötött kardigánban meg sötét ruhában ment oda. Meg alacsony sarkú cipőben. Bement, és leült a hátsó sorban, feltűnés nélkül, mint egy kisegér. Elfogadták, mintha csak közüjük való lett volna.

Olivia örömmel hallja ez egyszer, hogy Marthát tisztelték. Billie története felmagasztalja és fényessé teszi a bolond és sokat ócsárolt alakot, amivé a nagynénje vált idővel, a család kézről kézre adott történeteiben. A hegynek azon a részén, mondja Billie, az emberek úgy beszéltek Martháról a temetésen, mintha valami rendkívülit cselekedett volna azzal, hogy illő öltözékben érkezett oda. Ám amikor a szóbeszéd Martha fülebe jutott, ő nem értette, mi végre ez a nagy hűhó. Nem lepte meg, hogy helyesen cselekedett. Amikor aznap reggel öltözködött a temetéshez, egy pillanatig sem gondolkozott azon, hogy mit vegyen fel: mindenki tudja, mibe öltözzék egy *temetésre*. Egyszerűen benyúlt a ruhásszekrénybe, és kiemelt egy fekete ruhát. És mivel hűvös őszi reggel volt, magára kapott egy fekete kardigánt. Az utolsó pillanatban lekapcsolta a karóráját, és a kredenciókban hagyta, hogy aranycsatja a komor gyülekezet egyetlen tagjának a szemét se bántsa. Az órát születésnapjára kapta a gyerekeitől valamelyik évben, és ha rápillantott, az ő – kicsiny és tiszta, fénnel teli – arcukat látta, akkorról, amikor még aprócskák voltak, és amikor még úgy érezte, előtte az élet.

Belépett a zsúfolt, hűvös templomba, leült a hátsó padba, és hallgatta, amint a gyülekezet zsolnárt énekel. Az éles, kíséret nélküli ének egy kiszáradt patakágy emlékéét hívta elő benne, azt, ahogy a nap fénye lekoppant a száraz köveken, de a kiszáradt me-

der egyébként is visszavezette gondolatait az összejövétel nyarához s a sétához, amelyet unokáival tett a gyümölcsösben. A kísértetgyümölcsösben, ahogy a gyerekek neveztek, mert a fái elszáradtak valamely betegség következtében, és fonnyadt almák csüngtek az ágakon egy egész éven át. Amint Martha ott állt a gyerekekkel, lányának legidősebb fiához fordult: – És mi leszel, ha nagy leszel, Mr. Albert Redmond? – kérdezte.

A fiú felnézett rá sápadtkék szemével, miközben a sarkán forgott, köröket rajzolva a porba. Tízéves volt, kezdett serdülni. Piros kosárcipőt viselt, nyakában sípot egy lilanarancs bőrszíjon, amit a cserkész táborban csomózott azon a nyáron. – Ötvencentes milliomos – vigyorodott el.

Amikor Martha meghallotta Raymond szavait a gyermek szájából, a szíve kalapálni kezdett, arca elvörösödött. Raymond mintegy ott termett mellettük. Hívatlan, a pokolba kívánt vendégként visszatért ártatlan képével, halovány áruló karjával, mindazzal, amire Martha évekkal azelőtt érzéketlenné, süketté és vakká vált önnön akaratából. – Nos, te betyár – súgta Raymond meleg hangon, sokat sejtetően Martha fülébe –, mi lelte azokat az almákat?

– Remélem, nem fogod erre vesztegetni a drága idődet – mondta Martha akkor a fiúnak, miközben meredten bámulta a gyümölcsöst, s hirtelen fordult egyet vele a világ, mintha arra ébredt volna, hogy a föld köröz, hogy e végtelen mozgás visszahozta ide, ahol egy pillanatig úgy tűnt, hogy e fáknek makacs és ellentmondásos igazsága egybeolvadt saját életének hadakozó igazságaival: a fák elszáradtak, de a gyümölcs nem hull le róluk. A remény a semmiben is megkapaszkodhat, és egy töpörödött kis alma elég ahhoz, hogy a szerelmet visszacsalogassuk erre a világra. A gyümölcsben meglátta a magokat, a magokban a további gyümölcsöket. E mozgásban meglátta a forgó árnyékot, amelyet az öröklét vet a világra, s meglátta a folyót, amely odavisz bennünket. Martha nem felejtett.

Amikor a zsoldárnak vége lett, a lelkész elmondta a szűk kapu, a szigorú elszámoltatás történetét, beszélt az ígért földjének elegyengetett, elsimított és kigyomlált földjéről, mely felé a feltámadás biztos reményében tartunk. S az istentisztelet végeztével Martha kint állt a templom előtt, és úgy üdvözölte azokat a szigorú, rezzenéstelen lelkeket, mintha a rokonai volnának.

Kovács András Ferenc

KAVAFISZ-ÁTIRATOK

A Ptolemaioszok dicsősége

Én, a Lagida, én vagyok a király. Korlátlan uralkodó
(teljhatalmam és gazdagságom által) minden öröm fölött,
egyedüli birtoklója az összes földi meg égi gyönyörnek.
Makedón vagy barbár; senki sem ér fel, senki sem fogható,
senki sem mérhető, sem hasonlítható hozzám. Nevetséges,